

LITTERATUR

DEN RYSKA ANTISEMITISMEN

Under tsartiden bodde majoriteten av världens judar i Västrysland och det ryska Polen. De saknade borgerliga rättigheter och voro inklämda i bosättningsrayoner i städerna och köpingarna i tsarrikets västra, sydvästra och sydliga guvernement. I åtskilliga polska, litauiska och ukrainska städer — bl. a. Wilno, Kiev, Odessa och Warschau — utgjorde judarna en stor del av befolkningen, och med sin religiösa sammanhållning och patriarkaliska organisation förvandlade de dessa städer till medelpunkter för judiskt andligt liv. De stodo i nära förbindelse med sina stamfränder i Västeuropa och Amerika och fingo härigenom snabbare än andra ryska befolkningsgrupper kontakt med de västerländska frihetsidéerna.

Efter Krimkrigets slut började den rysk-judiska ungdomen att bryta sig ut ur den av statsmakterna påtvingade och av rabbinerna omhuldade isoleringen och söka sig till de allmänna läroanstalterna. Under 1800-talets sista årtionden uppstodo viktiga judiska kulturcentra i många av bosättningsrayonens städer. I alla samhällen med judisk befolkning upprättade regeringen judiska folkskolor som underhölls av judarna. Undervisningsspråket var hebreiska i dessa nationellt och religiöst präglade skolor, och religionsseminarier och religiösa föreningar bidro till att slå vakt om den judiska kulturen. Denna judiskt-nationella livaktighet visade sig också på många andra håll. Dagliga tidningar utkommo på hebreiska och jiddisch, den hebreiska litteraturen var mycket spridd och den ryska judendomen räknade många framstående forskare, diktare och konstnärer.

Ett utslag av samma östjudiska nationalism var uppslutningen kring zionismen efter 1881 års Odessa-kommitté och den zionistiske teoretikern Leo Pinskers »maningsrop till stamfränderna från en rysk jude» året därefter. Det var tjugo rysk-judiska studenter, som grundade den första kolonien — Rischon-le-Zion — i Palestina, och entusiasmen för de zionistiska idéerna var avgjort störst bland judarna i öster.

Denna judisk-nationella kraftutveckling i Östeuropa var så mycket mera beundransvärd som den försiggick under hårt yttre tryck. Som stadsinvånare voro judarna hänvisade till handel och industri, och i livsmedels- och utlandshandeln i bostadsrayonernas städer spelade de en framstående roll. Deras ekonomiskt starka ställning skaffade dem många fiender bland det ryska medelklasskiktet av hantverkare, småhandlare och lägre ämbetsmän, men judefientligheten bland dessa lager skulle aldrig ha utgjort något allvarigare hot, om den inte i hemlighet understötts av tsarregeringen och den ryska polisen. För tsarismen framstod det som ett viktigt mål att undertrycka denna

ryska judendom, som vägrade att assimilera sig med den storryska nationalismen och den ryska ortodoxa kyrkan, och russificeringspolitiken mot de icke-ryska nationaliteterna drabbade i hög grad den judiska kulturen.

Pogromerna och Nikolaus II:s undantagslagar satte judarna i harnesk mot tsarregeringen. De hyllade de västeuropeiska idéerna om frihet och självbestämmanderätt, och många judiska intellektuella anslöto sig till socialistiska och revolutionära partier i hopp om att en regimförändring skulle kunna lösa de ryska minoritetsproblemen. År 1897 grundade polsk-ryska socialdemokrater det »allmänna judiska arbetarförbundet» (Bund), som kom att spela en viktig roll i den internationella arbetarrörelsen. Under revolutions- och pogromåret 1905 bildades ett zionistiskt socialistparti, och två år senare tillkom det ryska socialistpartiet »Poalej-Zion».

Tsarrikets judar blevo hårt drabbade av det första världskriget. Deras tidningspress och litteratur undertrycktes. År 1916 fördrev storfursten Nikolaj Nikolajevitj under otrolig grymhet en halv miljon judar från de kurländska och litauiska områdena, och under krigsåren fingo de tjäna som syndabockar för regeringens politik. Samtliga de partier, som bekämpade tsarismen, krävde självbestämmanderätt för rikets minoriteter, och vid den demokratiska marsrevolutionen år 1917 tilldelades alla rikets invånare fullt likaberättigande. De judiska bostadsrayonerna, som redan genombrutits av de tyska invasionsarméerna, blevo nu helt upphävda.

Också bolsjevikpartiet krävde självbestämmanderätt för rikets icke-ryska och nationella minoriteter, och efter maktövertagandet i november 1917 proklamerade partiet i överensstämmelse härmed full autonomi för de ryska judarna. Om judefrågans utveckling i Sovjetunionen har Rysslandskännaren Paul Olberg nyligen utgivit en skrift »Antisemitismen i Sovjetunionen» (Natur och Kultur, pris 3: 25), som innehåller många värdefulla uppgifter hämtade ur ryska och judiska dokument. Det är emellertid beklagligt att Olberg inte kunnat behandla den ryska judefrågan i hela dess sammanhang. Som skriften nu föreligger, ger den endast en rapsodisk redogörelse för judefrågan under tsarväldet, och även i sin skildring av den sovjetryska antisemitismen har han avstått från en historisk-kronologisk framställning. Följden härav är att läsaren har svårt att helt tillgodogöra sig denna eljes nyttiga och nödvändiga översikt.

Under och efter inbördeskriget förekommo talrika pogromer mot den judiska befolkningen, och enbart i Ukraina uppskattar man antalet dödade år 1919 till mer än 20 000. Av de exempel Olberg anför framgår att judarna på många håll fingo tjäna som syndabockar för det katastrofala livsmedelsläget. Medan de lokala sovjetmyndigheterna ofta ställde sig passiva till excesserna, gick kommunistregeringen hårt tillrätta med judeföljelserna och hävdade att antisemitismen var en fara för landets normala utveckling. Anledningen till denna återhållsamhet har man antagligen att söka i det starka judiska inslaget i partiledningen och förvaltningen. Det var högkonjunktur i Sovjetunionen för den västeuropeiskt orienterade, revolu-

Litteratur

tionära judendomen, där Trotski, Kamenev, Sinovjev och många andra begåvade judar spelade en utslagsgivande roll.

Under 1920-talet visade bolsjevikregeringen ett påfallande positivt intresse för de olika nationaliteterna i Sovjetunionen och uppmunttrade deras kulturliv. Det föreföll, som om denna hoppfulla politik för den ryska judendomen skulle fortsätta även under 1930-talet, sedan de ekonomiska femårsplanerna lyckats sätta produktionen i gång. De antisemitiska förföljelserna upphörde, efter hand som livsmedelsläget förbättrades. Den judisk-nationella kulturen började på nytt blomstra. Gymnasier och högskolor uppstodo i olika delar av landet, judiska tidningar och teatrar funnos i alla större städer, och judiska författares arbeten blevo spridda i stora upplagor.

Under samma tid väcktes planen på att inom Sovjets gränser grunda ett nationellt hem för rikets tre miljoner judar. Efter långvariga diskussioner erkände bolsjevikregeringen i mars 1928 Birobidjan i östra Sibirien som en nationell stat för den »sovjet-judiska nationen». Beslutet uppfattades som en motstöt mot den zionistiska Palestinaplanen, och år 1936 förklarade presidenten i Sovjetunionen Kalinin, att judarna nu för första gången kunna bringa sin heta önskan om en egen nationell stat i uppfyllelse. Uppgifterna om Birobidjan äro — som Olberg påpekar — ofullständiga och svårtolkade. Ett judiskt samhällsliv uppstod här så småningom, men den judiska befolkningen tycks aldrig ha överstigit 40 000 och tydligt är att den stort upplagda kolonisationsplanen blev ett fiasko.

Vid mitten av 1930-talet inträdde den stora omsvängningen i bolsjevikregeringens judepolitik. Häxprocesserna började, och många ledande judar, bl. a. Simonev, Kamenev och Jagoda befunno sig bland de anklagade. Partidisciplinen skärptes, och den judisk-nationella kulturen slogs i spillror. I början av 1937 upplöstes centralorganisationen för Birobidjans angelägenheter, och en lång rad ledande judiska kommunister och kulturpersonligheter avslöjades som »japanska spioner» och avrättades. Samtidigt infördes en ny strafflag, enligt vilken zionismen förbjöds. De som tillhörde dylika »Sovjetfientliga internationella organisationer» dömdes till 8—10 års straffarbete.

Sovjetexperterna i Västerlandet ha lämnat olika förklaringar till denna omkastning i judepolitiken. Olberg vill förlägga den till tiden för avslutandet av nonaggressionspakten mellan Hitler och Stalin, och anser att Kreml hösten 1939 accepterade nazismens ideologi och antisemitismen. Av de uppgifter han lämnar på andra ställen i skriften framgår dock att kampen mot zionismen och den judiska kulturen inleddes flera år tidigare. Man har också sökt förklaringen i den hårdhänta russificeringspolitik mot minoriteterna, bl. a. ukrainarna, som kommunistregeringen tagit i arv av tsarregimen, men den nationalistiska kursen i Sovjetunionen blev inte officiellt fastslagen förrän efter sista världskriget. Man har också sökt finna förklaringen i Stalins person och bl. a. hänvisat till hans uttalande år 1913 mot den judiska arbetarföreningen »Bund», att judarna inte utgöra någon nation. Det är dock svårt att bygga några säkra slutsatser på Stalins opportunistiska politik under maktkampsåren. Det är uppenbart att

många motiv spelat in och att man har att göra mindre med anti-semitism än med en målmedveten kampanj mot västeuropeiskt orienterade och självständigt tänkande grupper i det sovjetryska riket.

Situationen förvärrades ytterligare för de sovjetryska judarna under krigsåren. Olberg ger en skakande skildring av det öde som drabbade »Bunds» ledare, de båda judarna Viktor Alter och Heinrich Ehrlich, vilka avrättades på Stalins personliga order. Samma öde drabbade tusentals andra judiska socialdemokrater, som efter den tyska invasionen i Polen hösten 1939 sökte skydd i Sovjetunionen. Sjdans omskrivna tal mot »kosmopolitismen» i Sovjetunionen år 1947 inledde av allt att döma en ny kampanj mot ännu verkande judiska intellektuella, samtidigt som kommunistpartiet rensades från »opålitliga» element. Denna »rensningsprocedur» har under de sista åren utsträckts även till de ockuperade länderna i Östeuropa.

Förutom de sedvanliga rutinanklagelserna för »förräderi», »spionage» och »sabotage» beskyllas de judar, som ställas inför rätta, för »kosmopolitism» och »zionism». Vid rättegången i Prag mot de judiska kommunistledarna Slansky och Clementis underströk förste statsåklagaren, att denna process uppenbarade »den stora faran i zionismen, som hänsynslöst måste avväjas». Samma antizionistiska inställning har kommunistregeringen demonstrerat i många andra fall, bl. a. genom att förbjuda judarna bakom järnridån att utvandra till Palestina.

Vissa Rysslandskännare, bl. a. svensken Nils Lindh, ha varnat mot att — som Olberg gör — utan vidare sätta likhetstecken mellan »antizionism» och »antisemitism». Den sovjetryska judebehandlingen har aktuella utrikespolitiska och inrikespolitiska aspekter, men den måste också sättas in i sitt historiska sammanhang. Den riktar sig mot en befolkningsgrupp, som velat bevara sitt självständiga tänkesätt och hålla kontakt med stamfränderna i Västerlandet, kort sagt mot en folkgrupp, som inte velat underordna sig kadaverdisciplinen och den rigoristiska avstängningspolitiken i Sovjetunionen och dess satellitstater.

Alf Åberg.

SLAVARBETE — DET TJUGONDE ÅRHUNDRADETS SKAMFLÄCK

Under betydligt mera än hundra år alltifrån fredsfördragen i Paris åren 1814 och 1815 och Wienkongressen 1814 har man på internationella kongresser, i traktater och i konventioner talat om slavarbetets avskaffande. Mellan de två världskrigen behandlades denna fråga flera gånger av Nationernas Förbund och särskilt av Internationella Arbetsorganisationen. Efter andra världskriget har det i FN upprepade gånger talats om slavarbete, huvudsakligen i FN:s ekonomiska och sociala råd. Och resultatet av allt detta är i dag följande:

»Ett system av tvångsarbete som politiskt tvångsmedel har befunnits ... vara inrättat i vissa länder, sannolikt existera i flera andra

Litteratur

länder och vara möjligt att inrätta i andra. Ett sådant system existerar i sin mest utvecklade form och i den form, som mest riskerar de mänskliga rättigheterna i följande fall: 1) när det uttryckligen riktas mot människor från en viss 'klass' (eller av viss social härkomst) eller rentav mot politiska 'idéer' eller 'beteenden' i människors sinnen; 2) när en person kan dömas till tvångsarbete för förbrytelsen att ha på något sätt givit uttryck åt sin ideologiska opposition mot den bestående politiska ordningen, eller rentav för att han bara misstänkes för en sådan fientlig inställning; 3) när han kan dömas genom procedurer, vilka icke lämna honom full rätt att försvara sig, ofta genom en rent administrativ åtgärd; 4) när dessutom det straff i form av tvångsarbete, till vilket han dömes, avser hans politiska 'korrektion' eller 'omskolning', det vill säga, att förändra hans politiska åsikter om den härskande regeringsmakten... Bortsett från det fysiska lidande och de umbäranden som sammanhånga med systemet, är det mest riskabelt för mänsklig frihet och för människovärdet genom att det inkräktar på människors inre övertygelser och idéer ända till den grad, att det tvingar dem att ändra åsikter, övertygelser och rentav mentala attityder för att tillfredsställa staten.»

Detta citat har hämtats från den grundligaste och mest auktoritativa internationella utredning som någonsin gjorts om slavarbetet, i vilken de iakttagelser sammanfattas, som under utredningens gång framkommit beträffande det i Sovjetunionen och satellitstaterna existerande slavarbetsystemet år 1953. I stället för att försvinna eller minska i omfattning visar detta system ännu år 1953 en ökande tendens:

»... tvångsarbete som politiskt tvångsmedel tillämpas med varierande grader av intensitet i ett antal länder, men utredningen har i lagarnas tendens och i ändamål och avsikter med lagstiftningsåtgärder och administrativ praxis observerat, att länder vilka ha mindre stränga system tendera att närma dem till de strängare som beskrivits ovan. Möjligheten att detta system med tvångsarbete som politiskt tvångsmedel utsträcker till andra länder eller områden där ostabiliserade förhållanden kunna råda får inte förbises.»

Det citerade uttalandets förhistoria är följande:

FN:s ekonomiska och sociala råd beslöt den 19 mars 1951 efter fyra års diskussion och trots alla sabotageförsök från Sovjetunionens och satellitstaternas sida att tillsammans med Internationella Arbetsorganisationen tillsätta en gemensam ad hoc-kommitté, som skulle undersöka frågor rörande slavarbete och dess avskaffande. Lyckligtvis blev kommittén arbetsduglig och auktoritativ. Dess ordförande blev den eminenta indiske juristen sir Ramaswami Mudaliar och dess medlemmar Norges främsta auktoritet på arbetsrättens område, Høiesteretts f. d. president Paal Berg, och Perus f. d. utrikesminister, juristen Enrique Garcia Sayan. År 1951 började kommittén med sitt arbete, den sammanträdde växelvis i Genève och New York och redan den 27 maj 1953 kunde kommittén underteckna den slutgiltiga rapporten, som sir Ramaswami omedelbart befordrade till FN:s generalsekreterare Dag

Hammar skjöld och till Internationella Arbetsorganisationens generaldirektör David A. Morse. I dagarna har denna rapport utkommit av trycket i form av en bok över 600 sidor (United Nations & International Labour Office: Report of the Ad Hoc Committee on Forced Labour, Geneva 1953, 622 sidor). Det är från denna som de trots den torrt officiella, juridiska formuleringen beklämmande citaten härovan ha hämtats.

Enligt rapporten ha inte mindre än 24 stater, några jämte sina kolonier och underlydande territorier, varit före inför kommittén såsom »misstänkta» eller »skyldiga». En del har blivit »anklagade» av USA:s, Englands eller Frankrikes regeringar, fria fackföreningar eller någon internationell organisation, andra återigen av Sovjetunionen och dess satelliter och av den kommunistiska fackföreningsfederationen. När slavarbetet i Sovjetunionen och i satellitstaterna kom före i ekonomiska och sociala rådet, så tillgrepo dessa för att avleda uppmärksamheten ett välkänt knep — de framlade »bevis» för att slavarbetssystemet fanns i tiotal väststater (bland dessa även USA och Storbritannien) och kolonier.

Rapporten konstaterar nu på grundval av ett oerhört stort autentiskt källmaterial som kommittén har fått till sitt förfogande eller själv anskaffat, att slavarbete i både politiskt och ekonomiskt syfte för närvarande existerar i Sovjetunionen, Rumänien, Bulgarien och Tjeckoslovakien samt att laglig grund föreligger för införande av massslavarbete i Ungern, Polen och Östtyskland. Endast rörande två länder som ha kommunistisk regim, Albanien och Kina, har kommittén inte intagit någon bestämd ståndpunkt, eftersom det inte har lyckats den att anskaffa tillräckligt autentiskt bevismaterial.

Å andra sidan visade det sig, att av Moskvas och dess anhängares »beskyllningar» mot den fria världen nästan ingenting har hållit provet. Rapporten konstaterar t. ex., att slavarbete inte förekommer i vare sig Argentina, Brasilien, Chile, Colombia, Ecuador, England med kolonier, de franska kolonierna, Paraguay, Peru, USA eller Venezuela. Endast i den lilla kolonien São Thomé tillhörande Portugal och bland infödingarna i Sydafrikanska Unionen påträffade man arbetsförhållanden som liknade slavarbete utfört i ekonomiskt syfte, och i Spanien konstaterades att lagliga förutsättningar föreligga som möjliggöra utnyttjande av slavarbete i politiskt syfte. Vidare fann kommittén, att i Bolivia, i belgiska Kongo och Ruanda-Urundi samt på ön Nauru som lyder under Australien vissa lagar äro gällande som vid rigorös tillämpning kunna leda till slavarbetssystemet. Inte i en enda stat eller koloni utanför järnridån påträffades emellertid slavarbete med på samma gång politiskt och ekonomiskt syfte, såsom kommittén konstaterade, att fallet var i Sovjetunionen och dess satellitstater.

Förhållandena i Sovjetunionen ha i rapporten behandlats med största grundlighet på inte mindre än 120 trycksidor. Det framgår att material har ställts till förfogande av regeringarna i Australien, Chile, Frankrike, Storbritannien och USA, av den största fackföreningsunionen i USA, AFL, Fria Fackföreningsinternationalen, flyk-

Litteratur

tingjournalisternas internationella federation, Estlands, Lettlands och Litauens flyktingorganisationer osv. Representanter för flera av nu nämnda regeringar och organisationer ha dessutom muntligen förhört av kommittén.

Alla dokument och annat material, som berörde slavarbetet i Sovjetunionen, överlämnades i vanlig ordning till Sovjetunionens regering för kännedom och ställningstagande och för att ge denna tillfälle att anföra sina motargument. Med en not från Sovjetunionens FN-delegation skickades emellertid dessa akter den 30 december 1952 ogranskade tillbaka, eftersom »dessa aktstycken innehålla äreröriga lögnar beträffande Sovjetunionen». Det är i sig självt ganska karaktäristiskt för Sovjets propagandaktatik att beskylla största delen av den fria världen för att slavarbetssystemet där existerar, men utan närmare studium förklara de dokument som röra Sovjetunionen för »äreröriga lögnar».

Trots Sovjetregeringens avvisande inställning har kommittén på grundval av en respektingivande mängd källmaterial i sin rapport kommit till den bestämda uppfattningen, att i Sovjetunionen ett slavarbetssystem med politiska syften existerar och att slavarbetet där är av avsevärd nationalekonomisk betydelse. Kommitténs med juridisk precision formulerade slutkläm förtjänar att här ordagrant citeras:

»Med hänsyn till det allmänna syftet i Sovjets strafflagstiftning, dess definitioner av brott i allmänhet och av politiska förbrytelser i synnerhet, de inskränkningar den gör av rätten till försvar i fall av politiska förbrytelser, de vidsträckta befogenheter att utdöma straff den skänker åt rena förvaltningsmyndigheter med avseende på personer som anses utgöra en fara för samhället och det ändamål av politisk omskolning som den hänför till bestraffningar i form av korrektionsarbete avtjänade i läger och kolonier, i exil och t. o. m. på den normala arbetsplatsen, utgör denna lagstiftning grundvalen för ett system, där tvångsarbete användes som politiskt tvångsmedel eller bestraffning för att en person har eller uttrycker politiska uppfattningar, och det framgår uppenbart av de många vittnesmål som kommittén prövat, att denna lagstiftning i själva verket tillämpas på så sätt.

Personer som dömts till frihetens förlust av en domstol eller en administrativ myndighet, i synnerhet politiska förbrytare, användas mestadels i korrektionsläger eller kolonier för stora anläggningsarbeten, för upparbetande av gruvfält eller tidigare icke uppodlade trakter eller för andra samhällsnyttiga företag, och systemet synes sålunda spela en roll av viss betydelse i nationens ekonomi.»

Tacknämlig är också kommitténs ganska detaljerade undersökning av Sovjets arbetslagstiftning, sådan den berör de »fria» arbetarna, av vilken den har dragit slutsatsen, att de »fria» arbetarna inte alls äro särskilt fria:

»Sovjets lagstiftning meddelar föreskrifter om olika åtgärder, vilka innebära ett arbetstväng eller begränsa friheten att taga anställning; dessa åtgärder förefalla att vidtagas i stor skala i statshushållningens

intresse och leda, betraktade i sin helhet, enligt kommitténs uppfattning, till ett tvångsarbetssystem som utgör ett viktigt element i landets ekonomi.»

Efter att ha läst genom denna över 600 sidor omfattande, strängt sakliga och objektiva rapport, får man det bestämda intrycket att kommittén på alla sätt har försökt att få fram sanningen. I det hänseendet skiljer sig denna rapport väsentligt från vissa andra av FN:s övriga officiella publikationer, i vilka som bekant även ha tryckts tusentals sidor rörande slavarbetet. Som exempel kan här nämnas den många kilogram vägande »Yearbook on Human Rights», som utan något som helst bedömande eller slutsats presenterar Sovjetunionens och satellitstaternas propagandamaterial, så att detta med rätta har kallats för bedrägeri i FN-regi. Ad hoc-kommitténs rapport granskar emellertid alltid sakkunnigt de av olika regeringar och organisationer inlämnade dokumenten och materialen. I detta hänseende framstår rapporten som ett motiverat domstolsbeslut rörande de 24 stater och kolonier, som av kommittén ha behandlats som »misstänkta» för tillämpning av slavarbete.

Som sammanfattning kan man säga, att denna av ad hoc-kommittén nyligen publicerade rapport jämte de ryska flyktingarna Dallins och Nikolajevskis bok »Forced Labor in Soviet Russia», den av AFL utgivna »Slave Labor in Russia» och ICFTU:s »Stalin's Slave Camps» är det viktigaste verk rörande slavarbete, som har publicerats efter andra världskriget. Under tecknad känner i varje fall inte något annat verk, som är så objektivt och sakkunnigt som Mudaliar—Berg—Sayans rapport. Denna kan med rätta kallas en utomordentlig uppslagsbok om slavarbete.

Skall rapporten helt enkelt läggas till handlingarna och ställas på bibliotekens hyllor för att täckas av damm? Detta är sannolikt Sovjetunionens och även satellitstaternas önskan. På sin tid voro dessa i ekonomiska och sociala rådet mycket ivriga att beskylla den fria världen för att använda sig av slavarbete, men nu när trots deras motstånd slavarbetsfrågan över hela världen har fått en auktoritativ belysning, skulle det naturligtvis för dem vara nyttigare, att hela frågan glömdes bort eller nertystades.

Å andra sidan fordrar USA:s regering, att rapporten tas upp redan i FN:s nu pågående generalförsamling. USA:s huvuddelegat i FN Henry C. Lodge har redan gjort vederbörlig framställning.

Det är klart, att så länge som sovjetregimen består, kommer även slavarbetet att bestå. Behandlingen av denna fråga i FN kan inte härutinnan åstadkomma någon ändring. Dessvärre vet man redan i förväg, att Vysjinski eller någon annan sovjetdelegat helt enkelt stämplar hela denna rapport som »äreröriga lögner».

Men detta betyder inte, att den fria världen måste tåga. Det slavarbete som återuppstått i öster och nu sprider sig västerut är en sådan skamfläck för vårt århundrade, att man inte kan gå den förbi med tystnad. Det är en fråga som man måste tala och skriva om även om det synes ske förgäves.

Aleksander Kaelas.